

Una fallida nostrada

Darrerament s'ha especulat amb la possibilitat que alguna comunitat autònoma es declare insolvent. No seria la primera volta que passa, a casa nostra. L'any 1405 el Regne de Mallorca es va declarar en fallida a causa del deute contret per a satisfer les necessitats bèl·liques de Pere el Cerimoniós.

Qui es pense que la delicadíssima situació que durant els últims mesos han travessat les arques públiques de casa nostra són producte de les turbulències financeres pròpies del capitalisme voraç va ben errat. Un colp d'ull als llibres d'història certifica que també en el passat el balafiament de recursos, la irresponsabilitat a l'hora de gestionar els diners de tots i el lucre d'uns pocs va abocar els comptes públics al col·lapse. Fou arran de la conjunció d'aquests tres elements –i alguns més– que l'any 1405 el Regne de Mallorca es declarà en fallida. L'ansia recaptadora de Pere el Cerimoniós per a pagar les campanyes bèl·liques del seu regnat, cobertes per la via d'un deute públic que acabà descontrolat, fou el detonador del problema insular. D'aleshores ençà han passat més de sis segles. I, tanmateix, hom pot descobrir alguns punts de connexió entre aquelles circumstàncies i les actuals.

ENCICLOPÈDIA CATALANA

Imatge de recol·lecció de fruita, sense data determinada.

Per a entendre el perquè d'aquell episodi cal analitzar el punt de partença de tot plegat. N'era l'origen la complexitat que durant el segle XIII anaren adoptant els sistemes tributaris i financers de la Corona d'Aragó. Com apunta Antoni Furió, catedràtic d'història medieval de la Universitat de València, “els vells tributs i rendes de naturalesa feudal que conformaven els recursos patrimonials de la reialesa ja no bastaven per a cobrir les necessitats de la monarquia”, sobretot les que tenien relació amb les campanyes bèl·liques. En conseqüència, a tot Europa, d'una manera progressiva, aniran implantant-se nous sistemes d'acapte de fons, en un procés que ha estat presentat com el “naixement de la nova fiscalitat de l'estat”. És en aquesta època que els monarques estableixen sistemes

tributaris que tenen per objectiu extraure recursos, per la via dels impostos i d'una manera excepcional, de les creixents poblacions urbanes. Sobre els consells municipals recau la responsabilitat de fer d'intermediari entre la població i la corona, amb l'acapte dels diners dels habitants a través dels impostos, que després són lliurats al rei. Els consells locals s'erigeixen en l'enllaç entre la corona i els contribuents.

L'ansia bèl·lica. Ara bé, la implantació d'aquest sistema tributari no era prou dinàmic ni prou ràpid per a cobrir les peremptorietats dels monarques. Per això, a partir del 1340, es generalitzarà a Europa l'emissió de deute públic. A casa nostra s'utilitzaran com a instruments per a vehicular el deute els *violaris* (de curta duració,

vitalicis i a un determinat interès) i els *censals* (que eren transmissibles i de llarga duració). La pretensió primera era que el deute públic, com els tributs, foren una solució transitoria. Tanmateix, les demandes dels reis provocaren que el sistema es consolidara i esdevinguera part de l'esquelet financer de les administracions. Allò que havia de ser només excepcional va esdevenir ordinari.

Mallorca no havia quedat al marge d'aquest procés. El regne insular acabava de reincorporar-se a la corona catalana. El 1349 Pere el Cerimoniós restablí la unitat que havia trencat Jaume I atorgant, en morir, el regne de Mallorca al seu fill Jaume II. Després de dècades de disputes més o menys soterrades, Pere el Cerimoniós posà punt final a la independència del regne insular aquell any 1349, a l'anomenada batalla de Lluçmajor, disputa en la qual fou mort Jaume

III, que era el rei de Mallorca fins en aquell moment. La derrota al camp de batalla tingué conseqüències oneroses per als vilatans. Imbuït de l'esperit guerrer de l'època, Pere IV estava capficat en les campanyes contra Sardenya, Gènova, Castella i també contra les *unions* aragoneses i valenciana, i no dubtà a reclamar tants diners com va haver de menester a l'illa. Segons que ha deixat escrit Pau Cateura, catedràtic d'història medieval de la Universitat de les Illes Balears, "especialment durant el regnat de Pere el Cerimoniós", Mallorca "va patir un empobriment general, respecte del passat, a causa de les creixents peticions del monarca per a finançar les seues activitats bèl·liques; per la caiguda del comerç, per l'escassa producció agrícola; per la pèrdua de població que, des de 1329 fins 1444, va passar de 12.389 llars a 6.878; pels abusos impositius".

No passaren gaires anys abans que el Regne de Mallorca entrara —com també van fer la resta de territoris de la corona— en una espiral de deute. El 1333 només el 4% de la despesa municipal es dedicava a pagar el deute. El 1378 —és a dir, menys de cinquanta anys després— la quantitat consignada equivalia al 81%. Amb el pas del temps, el deute s'havia desbordat i havia desfermat una dinàmica que exigia, per a finançar-se, l'emissió constant de nous títols. Es tractava d'una espiral imparabile que s'autoalimentava, originava una escalada vertiginosa de la despesa municipal i deixava inservibles els recursos ordinaris amb què comptaven les hisendes locals per a afrontar-ho.

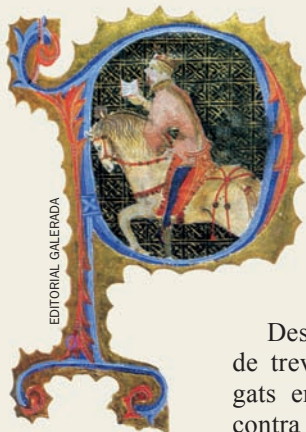
Tot plegat obligava a implantar nous impostos. El malcontentament de la població creixia en la proporció en què s'intensificava la pressió fiscal. Aquesta tensió va acabar convertint-se en una hemorràgia continuada sobre la hisenda urbana i les economies locals.

Fet i fet, el creixement del deute públic no tan sols consumia la major part dels recursos de les ciutats, sinó que delmava els recursos necessaris per a satisfer les necessitats de la població i fomentava el rendisme i la inversió no productiva entre els estrats més benestants de la societat. "Des del punt de vista de la ciutat, aquest sistema era ruïnós —apunta Antoni Furió—. Però des del punt de vista de les elïts, era fantàstic." Al capdavant, eren els membres del patriciat local (juristes, notaris, mercaders, nobles, ciutadans, membres de l'església...) els qui havien invertit a comprar el deute, de manera que els resultava ben beneficiós que el recurs al deute es perllongara, perquè una part de l'esforç fiscal que requeia sobre la població es desviava a favor seu. "A un mercader, per exemple —explica el catedràtic de la UV—, invertir en deute públic li permetia de diversificar els riscos. Òbviament, una operació comercial a Egipte proporcionava més ingressos però era més arriscada, pel temporal, pels pirates... En canvi, si invertien en *censals*, el lucre era més baix però la seguretat era total."

"Qui deu, que pac". Tanmateix, no eren només els inversors i mercaders

De "guerres i tribulacions"

El regnat de Pere el Cerimoniós fou un regnat de "guerres i tribulacions", segons que reconeixia ell mateix a la Crònica. El temps en què regnà Pere el Cerimoniós (Balaguer, 1319-Barcelona, 1387) fou marcat per una intensa activitat bèl·lica. La política exterior del Cerimoniós tingué dues direccions fonamentals. D'una banda, a la Mediterrània predominà l'acció ofensiva, encaminada a reintegrar a la Corona d'Aragó els regnes de Mallorca i Sicília i a consolidar la dominació de l'illa de Sardenya enfront de Gènova. Impulsat per interessos d'ordre econòmic, l'annexió del regne de Mallorca (1343-1348) va representar el seu domini directe sobre les Balears, el Rosselló i la Cerdanya i la fi d'una

EDITORIAL GALERADA

independència —la de Mallorca— induïda per Jaume I, però que mai no va ser acceptada de bon grat pels seus successors.

D'una altra banda, els esforços militars s'adreçaren a la resta de la península.

Després d'un breu període de treva per a participar plegats en la guerra de l'Estret contra els musulmans, les relacions amb Castella es tornaren a enterbolir amb l'arribada al tron de Pere el Cruel (1350). El nou monarca ambicionava de recuperar les comarques meridionals del Regne de València, la qual cosa va donar peu a una guerra que s'allargà del 1356 al 1375. La bel·licositat es mantingué al final del seu regnat per la negativa d'Enric II de Trastàmara a complir els compromisos de cessió territorials a què havien arribat durant els anys precedents.

